

quam his objectionibus respondeam, suppono communem divisionem Doctorum de triplici communicatione cum excommunicato, scilicet, in crimine propter quod aliquis excommunicatus est, in divinis, et in humanis; nam de primis duobus membris non dubitatur, quin intercedat culpa mortalis; de tertio vero est controversia. Ut autem illa partitio radiciter intelligatur, et ratio illius doctrinae melius reddatur, possumus nos alia divisione et subdivisionibus uti. Est enim quaedam communicatio prohibita quia mala, et antecedens, ut sic dicam, excommunicationem ipsam. Altera vero est mala, quia prohibita, et per ipsammet excommunicationem introducta. Prioris generis est communicatio in crimine criminoso, ut aiunt; jam communicare in crimine nihil aliud est quam cooperari in crimine seu contumacia, propter quam lata est excommunicatio; hoc autem per se et intrinsece malum est. Cumque illud crimen et contumacia mortale peccatum esse supponatur, ex eo quod est sufficiens causa excommunicationis majoris, sequitur, ut cooperatio ad tale crimen sit mortale peccatum, per se loquendo, id est, nisi per ignorantiam, vel inadvertentiam excusetur, aut nisi cooperatio sit tam levis, ut quasi pro nihilo habeatur. Et ideo fortasse dicta est hæc communicatio in crimine criminoso, nam criminosis non dicitur nisi propter grave peccatum contumaciæ, quæ sufficientem materiam excommunicationis majoris includat. Atque hinc factum est, ex constitutione ejusdem juris, ut participantes in crimine cum excommunicato, postquam excommunicationem contraxit (ita enim intelligendum hoc est), participes etiam fiant majoris excommunicationis, cap. Nuper, de Sentent. excom. Unde hæc communicatio, licet ex se mala sit, ut dixi, tamen etiam est prohibita per Ecclesiam, et sub censura majoris excommunicationis, et sub hac ratione ejus privatio, seu specialis obligatio abstinendi ab illa, inter effectus excommunicationis numerari potest. Neque circa illam alia difficultas vel aliud notatu dignum occurrit.

8. *Communicatio cum excommunicato, mala, quia prohibita, duplex.* — Altera communicatio, cujus privatio per solam excommunicationem proprie introducta est (quia per sese considerata alias licita erat), subdividitur in illa duo membra, scilicet, divinam et humanam, quæ proprius vocabuntur Ecclesiastica et civilis, quia in priori membro plures communicationes comprehenduntur, quæ non

proprie dicuntur divinæ; nam solum illa quæ est in sacramentis, sacrificio aut suffragiis, divina proprie dicitur; communicatio autem Ecclesiastica in multis aliis rebus invenitur, ut constat ex supra tractatis; et ideo hæc etiam dici solet generatim *communicatio in sacris*. De toto ergo hoc genere communicationis, et de modo quo in illo peccatur, deque pœnis, quæ propterea incurruntur, satis dictum est in præcedentibus, ubi ostendimus, hanc communicationem ordinari et ex suo genere in tali materia esse mortale peccatum, licet non repugnet aliquando esse tam levi, ut sit venialis culpa. Pœna autem ejus generalis est excommunicatio minor; specialis autem respectu aliquarum personarum et actionum, est vel interdictum, vel irregularitas respectu ipsius excommunicati, si clericus sit.

9. *Duplex discrimen inter communicationem in sacris, et civilem.* — *Communicatio civilis duplex.* — Altera communicatio, quam civilem appellamus, in duobus præcipue differt a præcedente. Primo, quod est minoris æstimationis et momenti, ut per se notum est. Secundo aiunt Doctores omnes etiam differre, quod respectu prioris secundario et indirecte tantum per excommunicationem intenta est. Cujus ratio esse videtur, quia spiritualia bona, cum sint propria filiorum Ecclesiæ, merito ac primario denegantur ei, qui ab Ecclesia abscinditur; imo in hoc potissimum videtur consistere talis abscissio et separatio ab Ecclesia. Item quia excommunicatus proxime ac per se fit indignus usu spiritualium honorum; usu vero civilis communicationis privatur et ad majorem terrorem, et correctionem, et in ordine ad spiritualia. Hæc ergo communicatio civilis in duo alia membra subdividitur, scilicet, in communem seu pertinentem ad humanum convictum, et forensem, de qua postea dicturi sumus; hic enim solum de priori agimus, cum dicimus illam esse materiam leviem respectu hujus prohibitionis, ac proinde transgressionem in illa solum veniale peccatum esse.

10. *Triplex limitatio cum quibus communicatio civilis cum excommunicato quoad humanum convictum est levis.* — *Prima.* — Hoc autem cum tribus limitationibus intelligendum est; propterea enim dixi in assertionem, *regulariter loquendo*. Prima est, ut talis communicatio fiat sine contemptu clavium Ecclesiæ. Hanc enim exceptionem D. Thom. adhibuit et omnes sequuntur; estque communis ad trans-

gressiones omnium præceptorum; nam quantumvis videantur leves ex materia, si ex contemptu fiant, sunt peccata mortalia, et ideo non spectant ad hunc locum, sed ad materiam de legibus, ubi etiam explicandum est quid sit operari ex contemptu, quod attingit D. Thom., et ibi Cajetan., 2. 2, q. 186, art. 9, ad 3; et latius Covarruv., in c. Alma, part. 1, § 7, n. 6 et 7.

11. *Secunda.* — *Tertia.* — Secunda limitatio est, ut intelligatur de singulis actibus per se sumptis, nam licet in singulis non inveniatur malitia mortalis, ut diximus, in consuetudine tamen et frequentia eorum reperiri potest, si per modum unius objecti, directe aut indirecte voliti, sumantur tales actus. Cujus ratio non solum est, quia talis frequentia includit contemptum; nam licet hoc sit aliquod indicium contemptus, non tamen est certa et infallibilis regula, nam etiam ex passione vel negligentia potest talis frequentia oriri; sed ratio propria est, quia licet actus singuli per se considerati sint materia levis, frequentia tamen eorum est gravis materia et plurimum derogans intentioni hujus legis. Oportet autem, ut hæc frequentia per modum unius objecti sumatur; nam si se junctim ac divisim unus actus fiat sine proposito formali vel virtuali alterius, licet illi per humanam fragilitatem multiplicentur, nullus eorum erit peccatum mortale, quia juxta sanam doctrinam, ex venialibus non fit mortale propter solam multiplicationem. Solum ergo quando aliquis ita communicat cum excommunicato, loquendo aut cohabitando cum illo, ut id faciat animo id faciendi perseveranter, et quasi ex habitu, ac semper, mortaliter peccabit. Et hæc est propria differentia inter hanc communicationem humanam, et sacram; nam sacra, regulariter loquendo, habet malitiam mortalem in singulis actibus; hæc vero in singulis est venialis tantum, licet in frequenti usu possit esse mortalis. Quam limitationem adhibet Navarr., dicto cap. 27, n. 30, sed illam ita declarat, ut dicat, intelligi de frequentia, quæ habet conjunctam malitiam mortalem animandi ad delinquendum; unde reducit hanc ad communicationem in crimine. Sed si intelligit oportere, ut hæc frequentia procedat ex intentione seu voluntate animandi in crimine, falsum est; nam hoc modo singuli actus cujuscumque communicationis erunt peccata mortalia, quia jam transeunt in aliud genus criminosa communicationis. Si autem intelligit talem frequentiam

secum afferre, moraliter loquendo, illum effectum animandi excommunicatum, aut posse esse impedimentum grave ne respiscat, admitti potest; confertque ad explicandam illius materiae gravitatem. Tertia limitatio sit, nisi specialiter et publica auctoritate declaratum sit talem communicationem vitandam esse, ut spectantem in tali casu ad commune bonum vel ad finem per censuram intentum, quod fit quoties per judicem augetur seu fertur censura contra participantes, ut in solutione ultimæ objectionis magis explicabimus.

Objectionibus satisfi.

12. *Prima.* — Ex his ergo facile est ad singula objecta respondere. Ad cap. Sacris, D. Thom. supra dupliciter respondet. Primo, quod ibi est sermo de communicatione in divinis. Secundo, quod eadem est ratio peccati venialis, quantum ad hoc, ut propter metum fieri non debeat, quod ibi erat intentum a Pontifice. Sed utraque expositio difficultatem habet. Prior propter rationem factam, qua Pontifex absolute loquitur de communicatione. Posterior, quia non declarat, cur Pontifex in particulari de peccato mortali locutus fuerit; item, quia licet peccatum veniale non sit faciendum propter metum, si facta compositione adhuc tale sit, id est, si supposito metu malitiam venialem retineat, tamen sæpe accidit, ut propter metum liceat facere actum, quem sine metu facere, esset peccatum veniale, quia metus fecit, ut cessaret obligatio, et consequenter, ut auferretur malitia. Quamvis autem hoc possit etiam contingere in mortali, tamen multo facilius, et ex leviori metu potest id venire in veniali quam in mortali; et ideo si Pontifex existimasset aliquam communicationem cum excommunicato esse tantum peccatum veniale, non recte intulisset non licere communicare cum excommunicato propter metum, *quia propter nullum timorem licet peccare mortaliter*. Quare supra, textum illum exposui de illa communicatione, quæ non est mala, quia specialiter prohibita, sed quia intrinsecam habet malitiam, supposita dispositione et statu hominis excommunicati; hæc enim non auferatur interveniente metu, licet minui possit propter diminutionem voluntarii, absolute tamen nunquam licet. Et hoc modo expositus ille textus nihil nobis obstat, ut ex supra notatis patet; et quoad hoc non refert, quod Pontifex absolute de excommunicatione lo-

quatur, quia necessario intelligendus est juxta materiam subjectam et juxta exigentiam rationis quam adducit. Nunc vero ulterius addo, etiamsi Pontifex absolute de communicatione cum excommunicato loquatur, nihil in presenti obstare, quia non est dubium, quin hæc communicatio ita absolute sumpta ex suo genere peccatum mortale sit, quod non excludit, quin in particulari ex levitate materiæ possit esse veniale. Cum autem absolute est sermo de iis quæ ex genere suo peccata mortalia sunt, simpliciter mortalia vocantur, ut furta sacrilegia, etc. Ad hunc ergo modum locutus est Pontifex.

13. *Secundæ et tertiæ objectioni respondetur.* — *Exponitur cap. Exceptionem.* — *Exponitur cap. Si vere.* — Et per hæc facile est respondere ad secundam et tertiam objectionem; nam in utroque illorum textuum est sermo de communicatione in communi, et ideo fit sermo de illa ut de re gravi et mortali ex suo genere. Addo in cap. Exceptionem, esse sermonem in particulari de excommunicatione forensi, quamvis civili, quæ gravior est quam usualis, de qua loquimur; et ideo de gravitate culpæ, quæ in illa communicatione intercedit, specialiter dicemus sectione sequenti. Textus ergo ille ad rem presentem non confert, eo vel maxime, quod *periculum animæ* non necessario restringendum est ad periculum mortis animæ, sed absolute dici potest de periculo conscientiæ, quæ per peccatum etiam veniale maculatur; et remote saltem dici potest periculum animæ, quatenus per venialia peccata disponitur quis ad graviores lapsus. Verba autem cap. Si vere, per sese obscura sunt in omni sententia; cum enim in casu illius textus communicatio inculpabilis esset, etiam venialiter, quid est quod Pontifex ait, *cum dolore cordis et spe pœnitentiæ*, futuram fuisse licitam? Ad quid enim necessarius erat dolor cordis de re licita, aut quomodo potest spes pœnitentiæ actum justificare? Imo repugnantia involvitur, cum de actu licito pœnitentia speranda dicitur. Et eandem difficultatem habet, quod ibi dicitur, *sub spe veniæ*; nam de re licita nulla est venia necessaria.

14. Dicendum vero est sermonem Pontificis in eo textu esse de quadam communicatione, quæ futura erat diuturna et quasi in continua quadam societate, et ideo sine dubio fuisset materia gravis peccati, si voluntarie et absque legitima causa excusante, eam quis amplecteretur. Et ad hoc significandum utitur Ponti-

fex eo verborum pondere, ac repetitione, in principio, et *fine* textus. Voluit item illos fideles monere, *communicationem* illam sustinendam potius *fuisse* involuntarie, quam voluntarie accipiendam; et hoc significavit per verba: *Cum dolore et amaritudine cordis*. Docuit etiam *esse* periculis expositam; nam tenebantur illi *fideles* communicare cum excommunicatis, *quam* minimum possent, et solum in iis *rebus* illis licebat, in quibus eam vitari non *possent*, ut ibidem dicitur; unde cum futura *esset* frequens et familiaris, moraliter exposita *erat* periculo excedendi. Et propter hoc *dicit*: *Cum spe veniæ et pœnitentiæ*, scilicet *cujuscumque* excessus, si forte committatur. *Quem* leviores futurum fuisse, significat *fuisse* sperandum, cum *esset* quasi coactus, et qui *vix* posset humano modo evitari.

15. *Quarta objectio enodatur.* — Ad quartam objectionem, receptissima sententia est, excommunicationem minorem propter veniale peccatum *incurri*; nam, licet illa pœna ex parte *honorum*, quibus privat, gravis appareat, *considerato* tamen modo quo privat, et facilitate, *qua* auferri potest, potius est leve quoddam gravamen, quam pœna multum gravis, *quod* latius infra in propria disputatione *de* illa censura explicabimus. Propter *capitulum* autem illud Significavit, quidam simpliciter limitant regulam positam, ut locum non *habeat* in excommunicatione Papali; nam *mortaliter* peccare aiunt eum, qui cum *excommunicato* a Papa communicat, etiam in *actibus* hujus communicationis, de qua nunc *agimus*. Sed hoc nullum habet fundamentum in *textu*; et ideo longe aliter illum in superioribus exposuimus, vel cum Abbate, et aliis, de *excommunicatione* in divinis, adhibitis quibusdam conditionibus, quæ ex *textu* colliguntur, vel de communicatione in crimine, cum Glossa ibi.

16. *Ultima objectio diluitur.* — *Ratioque redditur cur in participantes cum excommunicato in usualibus excommunicatio major ferri possit.* — Tandem, quod ultimo loco expendebatur de excommunicatione, quæ in participantes ferri solet, a Canonistis ita breviter expeditur, ideo esse tunc peccatum mortale, quia duplex inobediencia intervenit, scilicet juris et iudicis, et quia mitius agitur cum lege, quam cum homine. Sed hæc non satis declarant rem, quia duplex vinculum etiam diversæ rationis, nedum ejusdem, non sufficit ad malitiam mortalem, si materia

semper levis permanet; et ideo in ultima limitatione adnotavi, materiam, quæ secundum se levis videtur, in aliquo casu posse esse gravem in ordine ad finem a iudice intentum, quod necesse est intervenire, quoties excommunicatio hæc in participantes fertur. Et hinc ortum est, ut hujusmodi excommunicatio in participantes ipso jure non feratur, sed semper ab homine, quia jus, cum in communi feratur, solum respicit ea, quæ communia sunt; iudices vero particulares circumstantias expendere possunt. Propter quod etiam prudentissime novo jure statutum est in cap. Statuimus, de Sent. excomm., in 6, ut hujusmodi excommunicatio non feratur a iudice in participantes cum excommunicatis a se, nisi per sententiam specialem, et in personam certam ac nominatam, et monitione canonica præmissa, et aliter lata nulla sit. Et ratio insinuatur, quam nos tetigimus, ut *si ex locutione, et aliis, quibus participans labitur in minorem, excommunicatus fortius indurescat, possit iudex post monitionem canonicam hujusmodi participantes consimili damnare censura*. Ac si diceretur, ut possit iudex ex effectibus, et aliis circumstantiis expendere, an talis actus dignus sit tali prohibitione et censura.

17. *Quæ pœna incurrat ob communicationem cum excommunicato in usualibus.* — Et per hæc etiam obiter declaratum est, quænam pœna imposita sit in jure ob hanc communicationem; est enim lata excommunicatio minor, ut constat, et non alia; nulla enim ex jure ostendi potest. Ac merito, quia pro culpæ levitate ac necessitate illa pœna satis est.

SECTIO III.

Quibus modis excusetur a culpa civilis communicatio cum excommunicato.

1. *Excusationes ex parte excommunicati.* — *Eadem excusationes in participantibus a fortiori locum habent.* — Certum est hanc communicationem ita esse culpabilem, ut possit interdum rationabilem excusationem habere, quia cum non sit intrinsece mala, sed solum quia prohibita, non est dubium, quin multis modis excusari possit, tam ex parte excommunicati, quam ex parte eorum, qui cum ipso communicant. Et quidem ex parte excommunicati nullam invenio in jure positivo exceptionem; habent tamen in eo locum duæ illæ, quæ in superioribus tractatæ

sunt, scilicet, ignorantia probabilis, quæ inadvertentiam vel inconsiderationem etiam naturalem comprehendit, et necessitas, sive a natura, sive ex alio casu contingente aut certe ex violentia eveniat. Nam, si in aliis communicationibus, quæ graviores sunt et majoris obligationis, locum habet duplex hic excusationis titulus, multo magis in presenti habebit. Neque hic plura addere oportet, cum superiora sufficiant, quæ hic servata proportionem accommodanda sunt. Ex quo sequitur, eandem duplicem excusationem in participantibus cum excommunicato locum habere; nam et in eis multo facilius habere potest locum ignorantia excommunicationis alterius, quam in ipsomet excommunicato, et cum ille non sua culpa illa obligatione oneratus sit, facilius debet vel potest ob necessitatem vel utilitatem propriam excusari. Hoc autem, quod sub hac generalitate ex ipso jure naturæ oritur, in jure canonico ad leniendum rigorem excommunicationis, et tollendas occasiones peccatorum, magis declaratum et amplificatum est, in cap. Quoniam multos, 11, quæst. 1. Quod breviter hoc loco exponere necessarium est.

Primum caput excusationis, cap. Quoniam.

2. *Cap. Quoniam, 11, quæst. 3, exponitur.* — Primo ergo ac præcipue liberantur in illo textu ab hac culpa *qui ignoranter excommunicatis communicant*. Quæ exceptio intelligi potest et de ignorantia facti et juris; et de utraque intelligenda videtur, tum quia textus indistincte loquitur; tum etiam quia, ut ex principio textus constat, subvenire voluit tam iis, qui ex ignorantia, quam iis *qui ex nimia simplicitate*, id est, *ex juris errore*, ut Glossa exposuit, cum excommunicatis communicant; de quibus tamen ex simplicitate operantibus postea nihil dicit in particulari; ergo comprehendit illos sub eis, qui ignoranter communicant; nam illa simplicitas ignorantia quædam est. Quod vero spectat ad ignorantiam facti, nullam fere hoc tempore dubitationem habet; non enim tenebatur vitare, nisi vel clericus percussorem ita manifestum, ut nulla tergiversatione celari possit, aut nominatim denunciatum, cujus excommunicatio satis etiam publica et nota est. Tamen, quia hæc ipsa denunciatio potest esse non omnibus nota, vel in eodem, vel diversis locis, ideo etiam nunc habet locum hæc facti ignorantia, quamvis rarior sit. Similiter etiam

ignorantia juris de excommunicato vitando vix potest hodie in aliquem cadere.

3. *Quæ ignorantia sufficiat ex c. Quoniam, ad excusandum a culpa.* — Dubitari vero circa utramque ignorantiam potest, qualis esse debeat, ut excuset in præsentem ex vi illius textus. Et ratio dubitandi est, quia si requiritur ignorantia invincibilis, nihil ex vi illius juris concessum est; nam semper valuit hæc excusatio ad impediendam culpam; si vero ignorantia voluntaria et vincibilis sufficit ex speciali concessione illius textus, multum derogatum est severitati excommunicationis; et videtur involvi repugnantia in eo quod ignorantia voluntaria in materia prohibita excuset. Unde communiter interpretes de ignorantia probabili et inculpabili hanc excusationem intelligunt, ut videre licet in D. Thom. et aliis Theologis, dist. 48; Angel., verb. *Excommunicat.*, 9, et aliis. Juxta quam sententiam dicendum est, Gregorium in eo textu nihil novi concessisse, sed declarasse quod jure ipso naturali locum habeat ad tollendos scrupulos. Addere vero possumus fortasse quaecumque ignorantiam excusare hujusmodi communicantem saltem a censura minoris excommunicationis, dummodo talis ignorantia affectata non sit; hæc enim et malitiæ et pertinaciæ æquivalent; quando tamen secundum directam voluntatem et cognitionem, bona fide communicatur, licet aliqua negligentia intercesserit, verisimile est sufficere ad excusandam hanc censuram, idque Gregorium in eo textu concessisse. Neque immerito, tum quia tunc fere nulla est propria contumacia ex parte communicantium cum excommunicato; tum etiam quia, cum illa culpa ex se levis sit, per illam circumstantiam seu operandi modum ita extenuatur, ut illa censura seu poena non videatur digna. Quia vero hoc incertum est, non est extendendum ad aliud genus majoris communicationis, quam sit hæc vulgaris, de qua agimus, et ad cautelam semper erit consultum absolutionem obtinere.

4. *An qui dubitat an alius excommunicatus sit, illum vitare debeat.* — *Resolutio.* — *Qui alium scit esse excommunicatum, dubitat autem an denunciatus sit, non tenetur illum vitare.* — Deinde dubitari potest, an is, qui non omnino ignorat, sed dubitari incipit, an alius excommunicatus sit, possit excusari, vel statim teneatur illum vitare. Respondetur: propter solam suspicionem vel dubitationem etiam ex forma de denunciatione jam

facta, non tenetur illum vitare, regulariter loquendo; et maxime in hac vulgari communicatione humana, de qua agimus. Ita sentiunt Adrian., in 4, quæst. 3 de Clavibus; Major, in 4, dist. 48, quæst. 2; Navarr., et alii moderni scriptores. Et ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis; ergo propter solum dubium non possum ego privare alium communicatione, ad quam ex se jus habet, ejusque usum legitime possidet. Juxta antiquum etiam jus excommunicatus occulte non erat publice vitandus, sed tantum occulte; ergo eadem ratione is, cujus excommunicatio est dubia, non potest nec debet tanquam certo excommunicatus tractari; ergo nunc ex jure novo Extravag. *Ad evitanda*, si denuntiatio sub dubio sit, non obligatur quisquam ad evitandum. Duobus autem modis potest quis se habere in eo casu: primo, ut certo sciat alium esse excommunicatum, dubitet autem de denunciatione; secundo, ut de utroque dubius sit. Quando se habet hoc posteriori modo, non solum non tenetur, sed etiam non debet alium vitare, quia faceret illi injuriam, propter rationem factam. Quando vero se habet priori modo, non tenetur quidem, potest tamen, si velit, illum vitare, quia, ut sæpe dixi, Extravag. *Ad evitanda*, quamvis det facultatem non vitandi excommunicatum non denunciatum, non tamen obligat ad non vitandum illum; ergo licet propter dubitationem de denunciatione possit quis uti illo privilegio non vitandi, non tamen ad id obligatur. Neque de hac posteriori parte videtur esse posse ratio dubitandi.

5. *Objectio.* — *Solutio.* — De priori tamen potest quisquam dubitare, quia is, qui dubitat an excommunicatus ipse sit, si sit probabile dubium, tenetur se abstinere a communicatione, ut supra dictum est ex cap. Illud, de Clerico excom. ministr., et ex c. Cum desideres, de Sent. excom.; ergo etiam qui dubitat de excommunicatione alterius, tenetur illum vitare. Probatum consequentia a paritate rationis, quia etiam in ipso excommunicato procedit illud principium: *In dubiis melior est conditio possidentis.* Respondetur esse dissimilem rationem, ob quam jura id merito statuerunt in ipso excommunicato, non vero in aliis, quia ille meretur privari illo jure etiam in casu dubii, quandoquidem causa excommunicationis in illo existit. Item ille potest sese continere sine injuria alterius, quamvis non sine gravamine proprio, quod leges fa-

cile permittunt vel imponunt propter majorem securitatem; at in vitandis aliis sine sufficienti certitudine potest injuria intervenire, et ideo in casu dubii nemo ad id obligatur. Præterea secundum jus novum Extravag. *Ad evitanda*, est alia ratio clara, quod privilegium illud concessum est propter sedandas conscientias, et ideo per illud conceditur, ut nemo alium vitare teneatur, nisi de denunciatione censuræ satis certo constet. Non oportet tamen, ut habeatur evidentia, sed satis erit, quod per sufficientia testimonia et fide digna id constet.

6. *Nisi ex dubio de validitate denunciationis oriatur dubitatio de valore actus.* — *Dixi autem, regulariter loquendo, etc.* Quia licet præcise stando in ratione communicationis doctrina hæc generalis sit, tamen quoad quasdam actiones, quæ possunt esse irritæ, si fortasse verum est excommunicatum esse quempiam et denunciatum, qualis est absolutio sacramentalis, et similes, censeo evitandum esse excommunicatum, si absque scandalo vel alio periculo fieri potest, non propter positivam legem per censuram latam, sed propter reverentiam sacramenti aut aliam similem naturalem legem, ne scilicet quisquam se exponat periculo efficiendi, seu recipiendi sacramentum irritum, aut aliquid simile efficiendi. Quod procedit quoties ex dubio circa excommunicatum nominatim denunciatum oritur dubium de validitate actus, quod non tollitur propter privatam conscientiam seu dubitationem; secus vero esset, si aliunde tolleretur tale dubium, propterea quod, non obstante illo dubio, talis persona in publico munere communiter toleratur; nam inde potest oriri certitudo de valore actus, ut supra dictum est. Addendum hic obiter est, cognitionem excommunicationis vel denunciationis per confessionem, nihil operari ad vitandum excommunicatum, ut cum aliis, quos refert, notavit Covarruv., in cap. Alma, 4 part., § 2, num. 3. Quod quæ ratione verum habeat, et quo modo intelligendum sit, ex dictis in tomo præcedenti de sigillo confessionis petendum est.

7. *Quæ notitia absolutionis sufficiat, ut quis excommunicatum cognitum vitare non teneatur.* — Aliud dubium circa hanc ignorantiam est, si quis novit aliquem fuisse excommunicatum et denunciatum, non tamen scit an excommunicatio duret, quæ notitia absolutionis sufficiat, ut incipiat cum illo sine culpa communicare. Est enim regula gene-

ralis a Doctoribus tradita, eum, qui semel excommunicatus et denunciatus est, semper vitari debere, donec de absolutione constet. Quam posuit Navarr., in Summ., cap. 27, num. 36, ex Glossa in cap. Proposuit, de Cleric. excomm. ministr. Quomodo autem id constare debeat, prudenter expendendum est; multa enim sunt, quæ probabilem fidem de tali absolutione facere possunt, sed illa sufficit. Itaque si testes fide digni pro certo asserant illum esse absolutum, id sufficit; nam in rebus moralibus non est major certitudo exigenda. Imo si unus testis gravis et omni exceptione major id affirmet, tanquam testis oculatus, vel alio modo æquivalenti, id existimo satis esse, quia in re favorabili id satis est ad generandam fidem adeo probabilem, ut secundum illam operari liceat. Quare ipsius etiam excommunicati testimonium asserentis se esse jam absolutum, sufficit, ut ei fides adhibeatur, quod docuit Angelus, verb. *Excommunicatio*, 8, n. 46, et sequitur Navarr. supra, et sine dubio intelligunt, quando nulla est occasio vel probabilis conjectura præsumendi mendacium. Sufficit etiam publica fama, et quod jam communiter pro absoluto habeatur, et ut talis tractetur, ut notavit Covarr., in cap. Alma, part. 4, § 2, n. 6. Qui etiam merito addit, idem censendum esse, si post excommunicationem latam multum temporis pertransiit, et considerata conditione personæ et negotii, verisimile non est, toto illo tempore in excommunicatione insorduisse, quod etiam docuit Sylvest., verb. *Excommunicatio*, 5, n. 26, estque communis sententia Abbatis et Doctorum in cap. Proposuit, de Sent. excom. In his igitur omnibus casibus licitum est communicare cum excommunicato, qui creditur absolutus. Quod si fortasse in re ipsa contigerit errare, talis ignorantia et censuram et culpam excusabit.

Secundum caput excusationis.

8. *Secundum principale caput hujus excusationis est necessitas.* Et variis modis amplificatur et specificatur in prædicto cap. Quoniam multos. Primum ergo constat, illam necessitatem, quæ vel morali modo loquendo, dicitur absolute necessitas, vel sufficit ad impediendum effectum censuræ, ut de illa communi tractando diximus, quæque sufficit ad excusandum in aliis gravioribus communicationibus cum excommunicato, a fortiori etiam in præsentem sufficere, sive talis necessitas ad

animam, sive ad corpus, sive ad famam, sive ad alia temporalia bona alicujus momenti et gravitatis pertineat; et sive talis necessitas ab intrinseco, seu ex naturali conditione et absque injuria orta sit, de qua potissimum videntur loqui jura in dicto cap. Quoniam multos, et in cap. Inter alia, vers. *Illud*, de Sent. excom., sive per violentiam et gravem metum sit imposita, quod in specie de hac communicatione docuit Innocent., in cap. Si vero, de Sent. excom.; Major, in 4, dist. 48, quæst. 4, et alii; et constat ex iis, quibus supra ostendimus, propter hanc necessitatem, etiam communicationem in divinis, et quamcumque aliam actionem, quæ intrinsecam malitiam non contineat, licitam esse, quia positivum jus præsertim humanum cum tanto dispendio et rigore non obligat. Quæ ratio maxime procedit in præsentem, ubi talis obligatio materiam venialis culpæ non excedit. Unde in hoc nulla relinquitur difficultas aut dubitandi ratio.

Tertium excusationis caput.

9. *Potest quis excommunicatum consulere, quando ab alio simile consilium non sperat.* — Tertium caput excusationis sit utilitas, quæ alias dici solet necessitas ad melius esse. Ita docent communiter Doctores; imo hæc est prima dictio illius communis versiculi, quem retulit Glossa in cap. Cum desideres, de Sent. excomm., ut complectentem omnes causas hujus justæ excusationis, scilicet, *utile, lex, humile, res ignorata, necesse*, cujus penultima dictio continet ignorantiam, de qua diximus, aliæ vero omnes ad necessitatem pertinent; sed postrema posita videtur propter necessitatem simpliciter, prima vero propter necessitatem ad melius esse. Itaque propter utilitatem nostram uti possumus hac communicatione cum excommunicato. Nam si ab alio æque idoneo consilium non speramus, ab illo petere possumus, argum. cap. Cum voluntate, et cap. Responso, de Sent. excom., et notavit Palud., in 4, d. 48, quæst. 6; Gabr., quæst. 3; Angel., verb. *Excommunicatio*, 8, num. 6; Cajetan., in Summ., cap. De participatione, etc. Item, si æger indigeat corporis curatione, potest medicum excommunicatum vocare, si magis idoneum illum reputet. Item potest ab illo eleemosynam petere, si indigeat, vel necessaria emere, ut dicitur in dicto cap. Quoniam multos, si aliunde habere non possit, vel certe non æque commoda, vel

utilia. Sic etiam possumus eadem ratione ab excommunicato debitum exigere, cap. Intelleximus, de Judiciis, cap. Si vere, de Sent. excommunic. Ac denique quoties ejus opera nobis necessaria fuerit, ad nos, vel nostra tuenda, talis communicatio nobis prohibita non est, quia excommunicatio non est lata in nocumentum aliorum fidelium; et ideo per illam eis non prohibentur, quæ necessitatibus hujus vitæ humano modo necessaria sunt. Quæ omnia a fortiori ex sequenti puncto constabunt.

10. *Licet propter excommunicati utilitatem cum illo communicare.* — Addimus enim primo non solum nobis licere propter nostram utilitatem, sed etiam propter utilitatem ipsius excommunicati, cum illo communicare, dummodo illa utilitas sit moralis quædam necessitas ad melius esse; in qua non tam de lucro temporali augendo, quam de damno vitando, et vita et statu sustentandis agatur. Atque hoc modo explicata hæc pars communis est, et clara. Hinc enim licitum est ad excommunicatum habere concionem, cap. Responso, de Sent. excomm., et privatim eum monere, ut respiscat, vel de aliis, quæ ad bonum animæ ejus spectant, cap. Cum voluntate, eodem titulo, ubi etiam dicitur licitum esse aliqua alia verba interponere, ut utilior sit admonitio. Propter corporis etiam indigentiam possumus ei eleemosynam dare, non solum ubi gravis est necessitas, in qua præceptum eleemosynæ obligaret, quod per se manifestum erat, quia Ecclesia non intendit ita graviter punire excommunicatum ut fame pereat, neque fortasse in eo sensu esset justa sententia, verum etiam propter communem indigentiam, et ostensionem misericordiæ seu humanitatis; sic enim intelligenda censeo illa verba cap. Quoniam multos: *Et si quis excommunicatis non in sustentationem superbæ, sed humanitatis causa, dare aliquid voluerit, non prohibemus.* Atque eadem ratione, si nostra ope, auxilio, aut defensione indigeat, ne grave damnum, aut injuriam patiatur, aut in corpore, aut in fama, aut in temporalibus bonis, illi possumus subvenire. Quod adeo verum est, ut, juxta receptam Doctorum sententiam, si quis clericum excommunicatum percutere aggrediatur, et alius, cum commode possit, illi non subveniat, seu nocumentum non impediatur, in excommunicationem incurrere censeatur, latam in cap. Quantæ, de Sent. excomm. Vide Adrian., quæst. 3, de Clavib., et Richard.,

dist. 48, art. 44, qui aliis exemplis regulam hanc extendunt et amplificant.

11. *Licet excommunicato ob suam utilitatem cum aliis communicare.* — Præterea addimus, excommunicatum ipsum ob similem utilitatem suam, quæ moralis necessitas ad melius esse censeatur, posse cum aliis communicare. Primo quidem, propter utilitatem pertinentem ad salutem animæ. Unde sicut excommunicatis licite concionari possumus, ita et ipsi aliorum conciones possunt audire, ut bene notavit Gabriel, in 4, dist. 48, q. 3, dub. 5. Item, sicut possumus ab excommunicato consilium petere, ita et ipse potest illud ab aliis postulare, vel rogare, aut petere orationes, vel etiam apud homines intercessionem in ordine ad bonum animæ, maxime ad absolutionem obtinendam. Nam, cum Ecclesia hanc maxime exoptet, nihil eorum prohibet, quæ propter illam, vel propter dispositionem ad illam fiunt; qui enim finem intendit, non prohibet media utilia, et per se convenientia. Propter quod, cum rescriptum ad alia negotia impetratum ab excommunicato nullum sit, si tamen pro absolutione obtinenda impetratum sit, valet, cap. 4 de Rescript., in 6. Rursus, sicut excommunicato indigenti corporali subsidio vel adjutorio licite subvenimus, ita ipse etiam indigens licite illud procurat et petit, ut exemplis supra positissimis patet. Est enim in præsentem major ratio, quia magis naturale et intrinsecum est sibi ipsi succurrere, quam aliis. Item quia, si aliis prædictæ actiones sunt licitæ, excommunicato etiam licebit illas petere, et procurare, ut recte Gabriel supra dixit, quia propter commodum et bonum ipsius excommunicati ea omnia licita sunt aliis; ergo et excommunicato ipsi, cum ad ipsum magis spectet suum commodum per licita media procurare.

12. *Quæ communicatio per Extravag. Ad evitanda, non prohibetur.* — Dices: per Extravag. *Ad evitanda*, licet aliis communicatio cum excommunicato non denunciato; ipsi vero excommunicato non licet. Respondet primo non esse simile, quia hæc actiones, de quibus agimus, licitæ sunt ex intrinseca (ut sic dicam) limitatione censuræ, et exceptione quasi naturali lege subintellecta, ob bonum naturæ, seu personæ ipsius excommunicati; illa vero concessio Extravagantis est quasi privilegium, non excommunicato, sed aliis tantum concessum. Deinde addo, quamvis ipsi excommunicato non denunciato nunc non liceat extra casus necessitatis, de

quibus agimus, hanc communicationem civilem cum aliis inchoare, si tamen ab ipsis provocetur, non peccaturum cum eis communicando, quia in hoc favori aliorum prospicitur, alioqui infructuosa esset indulgentia illis facta.

SECTIO IV.

Quæ communicatio civilis permessa sit inter conjuges excommunicatos.

1. *Uxor tenetur communicare marito excommunicato.* — Aliud caput excusationis est necessitas conjugii, vel (generalius illud explicando) necessitas legalis, seu debiti justitiæ. Hoc caput comprehenditur sub verbo *Lex*, in citato versiculo; et continetur in dicto cap. Quoniam multos, quatenus ibi excipiuntur uxores, ne teneantur hac lege non communicandi cum marito excommunicato. Primum igitur ob hanc causam non peccat uxor cohabitando cum marito, et ei debitum reddendo, non solum quantum ad conjugalem actum, sed etiam quantum ad alias actiones et obsequia, ac denique quoad totam hanc usualem communicationem. Ita enim intelligendum puto caput prædictum *Quoniam multos*, ob absolutam significationem verbi, *Subtrahimus*; nam si subtrahit Pontifex personam uxoris ab hoc onere non communicandi civili et humano modo cum marito excommunicato, et nullam limitationem, vel certam actionem designat, non est cur nos illam adhibeamus, cum favores potius ampliandi sint. Dicit aliquis id esse verum de communicatione, quæ pertinet ad uxorem ut uxor est; nam sermo illius concessionis debet esse formalis, cum in specialem favorem matrimonii facta sit. Respondetur, quidquid sit de illa metaphysica interpretatione, vix posse in præsentem negotio separari formale a materiali, seu conjugalem communicationem ab humana, et personali; nam uxor exhibere potest marito omnem communicationem, quam vinculum matrimonii, sive ex primario, sive ex secundario fine suo postulat; et hæc adeo est familiaris, ut sine absoluta communicatione humana exerceri non possit; ergo tota hæc communicatio est uxori concessa.

2. Addit vero Innocentius III, cap. Inter alia, de Sententia excommunic., exponens prædictum textum Gregorii, non solum posse, sed etiam teneri uxorem ad communicandum marito excommunicato, quantum videlicet spectat ad omnia, ad quæ ex vinculo matri-